

AZƏRBAYCANDA PEŞƏ TƏHSİLİNİN FORMALAŞMASI VƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ İMKANLARI



Ləzifə Qasimova,
BDU-nun Pedagogika kafedrasının müdiri,
pedaqoji elmlər doktoru, professor
E-mail: gasimova48@mail.ru



Hikmət Əlizadə,
BDU-nun Sosial elmlər və psixologiya fakültəsinin
dekanı, pedaqoji elmlər doktoru, professor
E-mail: hikmet56@gmail.com

UOT: 37.01

Xülasə. Məqalədə müəllif gənc nəsə peşəkar bacarıq və qabiliyyətlərlə silahlanmaq imkanları və bu sahədə müvafiq biliklərlə tanış olmaqla, peşə məktəblərində təhsil prosesinin xüsusiyyətləri haqqında məlumat verir. Eyni zamanda, müəllif Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişaf tarixinə toxunmaq zərurətini düşünərək, onu bu günün imkanları ilə müqayisə edir.

Açar sözlər: peşə təhsili, bilik, bacarıq, təlim prosesinin proqnozlaşdırılması, psixi proses, tədris-istehsalat işləri, pedaqoji texnologiya.

Key words: vocational education, knowledge, skills, prediction of learning process, psychological process, training and production works, pedagogical technology.

Ключевые слова: профессиональное образование, знание, умение, прогнозирование учебного процесса, психический процесс, учебно-производственная работа, педагогическая технология.

Müasir dövr bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də əsaslı dəyişikliklərin yaranmasını zəruri edir. Tarixi inkişaf ictimai-iqtisadi, mədəni xüsusiyyətləri ilə daha dərin köklərə malik olduğunu göstərir. Azərbaycanın tarixini, əvəzolunmaz tarixi ənənəsini tanıdan dahi lideri Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycanda formalaşdırdığı zəngin tarixi irs, durmadan yeniləşən təhsilimiz həyatımızın özülünü təşkil edir. Təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən hər bir şəxs üçün onun “Təhsil millətin gələcəyidir” fikri bir devizə çevrilmişdir.

Cəmiyyətin bütün üzvlərinin yaşam yolu məktəb mərhələsindən keçir. Böyüyən nəslin

kamilləşməsinə, onların dünyagörüşünün, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərinin formalaşmasına və ahəngdar inkişafına təsir göstərir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi: “Məktəb bilik deməkdir, maarif deməkdir, savad deməkdir. Biz çalışmalıyıq ki, gənclərimiz bilikli, savadlı, tərbiyəli olsunlar. Buna nail olmaq üçün həm ailədə, həm də məktəbdə uşaqlarımız çox yaxşı vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməli və əlbəttə ki, yüksək biliklərə nail olmalıdırlar. Çünki bilik tərəqqinin əsasıdır”.

Respublikamızda təhsilin sürətli inkişafı, istehsalat sahələrinin intensivləşdirilməsi əsasında cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafının

səmərəliliyi peşə təhsilinin yeni dövrün tələblərinə uyğun qurulmasını zəruri edir. Peşə təhsili yüksək intellektual səviyyəyə və praktiki iş qabiliyyətlərinə, yeni texnologiyalara yiyələnmək, informasiya axınında çevik istiqamət tapmaq qabiliyyətini formalaşdırır. Cəmiyyətin yüksək səviyyəli və rəqabətqabiliyyətli kadr potensialına tələbatın ödənilməsi üçün ilk peşə-ixtisas təhsili böyük zəmin yaradır. Yeni iqtisadi durum və elmi-informasiya axınının sürətlənməsi ixtisaslı kadrlara daim ehtiyac olduğunu qarşıya tələb kimi qoyur. Bu gün ixtisas səviyyəsi, genişprofililik, peşə çevikliyi, bir istehsal sahəsindən digərinə tez uyğunlaşa bilmək bacarığı, istənilən əmək sahəsində asanlıqla işləmək qabiliyyəti, ona yaradıcı yanaşa bilmək imkanı kadrların əsas keyfiyyət göstəriciləri kimi qəbul edilir.

Peşə təhsili qədim tarixə malikdir. Aparılan tədqiqatlarda Azərbaycanda peşə təhsilinin inkişaf tarixi aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

1. XIX əsrin birinci yarısından, 1920-ci ilədək olan dövr. Təsərrüfatın iri inhisarçılıq formasına keçilməsi, sənayenin bütün sahələrində istehsalatın miqyasının artması, peşə təhsilinin formalaşması;

2. 1920-1940-cı illər. Sovet peşə təhsilinin meydana gəlməsi və peşə təhsilinin ilk inkişafı;

3. 1940-1950-ci illər. Dövlət əmək ehtiyatları idarəsinin mövcud olması. Həmin qurumda vahid sistem kimi gənclərdən ibarət ixtisaslı kadrların hazırlanması və xalq təsərrüfatında yerləşdirilməsi;

4. 1959-1991-ci illər. Dövlət Texniki-Peşə Təhsili Komitəsinin yaradılması. Peşə təhsilinin elmi-texniki tərəqqinin tələblərinə uyğun qurulması;

5. 1991-ci ildən bugünədək olan dövr. Azərbaycanın müstəqillik qazanması və bazar iqtisadiyyatına keçməsi ilə əlaqədar respublikada peşə təhsilinin cəmiyyətin real tələblərinə uyğun qurulması, öyrədilən peşələrin tərkibinin müəyyən edilməsi və peşə hazırlığının regionların marağına uyğun həyata keçirilməsi.

Bütün bu sadalananlardan onu demək olar ki, peşə təhsili tarixi yol keçməklə müasir inkişafa stimül vermişdir. Peşə təhsilinin həyata keçirilməsində qarşıda duran əsas məqsədin aşağıdakı kimi qruplaşdırılması da pedaqoqlar tərəfindən məqsədəuyğun sayılmışdır:

– hər bir insanın maraqlarına və qabiliyyətinə müvafiq olan ixtisasa yiyələnməsi və onun ictimai-faydalı, məhsuldar əməyə cəlb edilməsi üçün şəraitin yaradılması;

– iqtisadiyyatın ixtisaslaşmış, rəqabətə dözümlü, geniş siyasi dünyagörüşün, peşə mədəniyyətinə və ümumi mədəniyyətə malik kadrlara olan cari və perspektiv tələbatının ödənilməsi;

– işçi kadrlarının yenidən hazırlanmasının, onları müasir elmi-texniki tərəqqinin tələblərinə uyğun istehsalatın sürətlə dəyişən tələblərinə müvafiq olaraq ixtisaslarının artırılmasını təmin etmək;

– fəhlə kadrların qabaqcıl ənənələri, ümumbəşəri dəyərlərin prioritetləri əsasında sosial fəallığa malik cəmiyyətin yaradıcı üzvləri olan işçilər tərbiyə etmək.

Bildiyimiz kimi, təlim mürəkkəb prosesdir. Bu prosesdə iki tərəf iştirak edir: tələbənin fəaliyyəti-öyrənmə qabiliyyəti və müəllimin öyrətmə fəaliyyəti (tədris etmə). İstehsalatla bağlı təlimə şamil etdikdə isə bura müəllim-ustanın fəaliyyəti aid edilir.

İstehsalat müəssisələrində təlimin məqsədi və məzmunu bilavasitə əmək bacarıq və vərdislərinin yaradılmasına yönəldilir. Bir qayda olaraq bunlar tələbəyə usta tərəfindən çatdırılır. Bu zaman ustanın tələbə qarşısında qoyduğu məqsədin onlar tərəfindən qəbul edilməsi, onun öz arzusuna çevrilməsi çox mühüm məsələ kimi qəbul edilir. Belə halda təlimin məqsədi tələbənin daxili hislərini, tələbatını və maraqlarını idarə etməyə yönəlir, onda məqsədə çatmaq istəyi formalaşır.

Tələbələrin fəaliyyəti öyrənmənin əsası kimi onun ideyaları ilə müəyyənləşir və öyrənmənin daxili (prosesual və maddi) və xarici tərəflərini özündə birləşdirir.

Təlim prosesində usta danışır, tələbə dinləyir, onun suallarına cavab axtarır, dəzgahı işə salır, fəaliyyətinə nəzarət edir, materialın icrasına yönəlir və s. bütün bunlar öyrənmənin xarici tərəfi kimi dəyərləndirilir. Öyrənilən əmək əməliyyatına müvafiq olaraq lazımi işi həll etmək üçün tələbə qarşısında çoxlu tədris-istehsalat vəzifələri qoyur və qazanılmış təcrübəyə (biliklərə və fəaliyyət üsullarına) əsaslanmağı tələb edən hərəkətlər müəyyən edir. Bununla yanaşı, bu hərəkətlərin yerinə yetirilməsi prosesində

sadəcə əməli iş görülmür, eyni zamanda, düşüncə, təcrübənin qazanılması, peşəkarlıq qabiliyyətinin yaranması baş verir. Öyrənmənin uğuru, maddi tərəfi onun daxili tərəfini müəyyən edən psixoloji proseslərlə sıx əlaqədə baş verir.

Peşə təlimi zamanı öyrənmə fəaliyyətinin daxili (əqli) yönündə əsas tələbənin ustanın təlimat və göstərişlərini mənimsəməsi, onu başa düşməsi, qarşıda duran işi, nəzarət və özünə nəzarət üsullarını düşünməsi və planlaşdırması, işinin yerinə yetirilməsinin daha faydalı üsullarını axtararaq tapması, mülahizələr qurması və onları yoxlaması və s. aid edilə bilər.

Təhsilverən bütün bunları doğuran və formalaşdırən real maddi fəaliyyəti öyrənmə prosesinə, psixi proseslər sistemində daxil edir. Psixi proseslər systemsiz, gözlənilmədən baş vermir. Onlar idraki və tədris-istehsalat məsələlərinin yerinə yetirilməsi şəraitində tələbənin hərəkətlərinin nəticəsidir. Beləliklə, öyrənmə prosesinin xarici və daxili tərəflərinin belə əlaqəsi təhsilalanlarda bacarıq və vərdişləri formalaşdırır, əvvəllər əldə edilmiş bilikləri möhkəmləndirir, genişləndirir və konkretləşdirir.

Təlim fəaliyyətinin xarici və daxili tərəfləri tələbələrə bu fəaliyyətin yerinə yetirilməsi üçün interaktiv üsullara malik olmalarını tələb edir. Müvafiq istehsalat bacarıqlarından başqa, buraya müşahidə aparmaq, öz tədris-istehsalat əməyini planlaşdırmaq və ona nəzarət etmək, müqayisə aparmaq, tutuşdurmaq, seçmək, ümumiləşdirmək, sübut etmək, səbəb-nəticə əlaqəsi tapmaq, əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək və s. kimi bacarıqlar daxildir. Bu üsullara yiyələnmədən uğurlu nəticə əldə etmək mümkün deyildir.

Təhsilalanların təlim fəaliyyətinin nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, təhsil prosesinin məzmununa bilik, peşə fəaliyyətinin üsulları və tətbiqetmə bacarıqları, təfəkkür təcrübəsi, mənimsənilməsi, həmçinin onların şəxsi keyfiyyətlərinin formalaşması aiddir.

Peşə təhsili prosesinin məzmun və mahiyyətini əks etdirən bu üç anlayış – **bilik, bacarıq və vərdişlər** sistemi bir-biri ilə sıx əlaqədardır. Hər hansı tapşırığı yerinə yetirmək üçün hər şeydən əvvəl onu necə icra etməyi bilmək lazımdır. Hər fəaliyyət növünün özünəməxsus bilik dairəsi vardır. Belə ki, istər məişət fəaliyyəti,

istərsə də dərin elmi fəaliyyət bu qəbildəndir. Bununla bərabər, təlim fəaliyyəti biliklərə yiyələnməkdən daha çox, onları beyində işıqlandırır. Bu da qazanılan biliyin tətbiqinə nail olmaq üçün şərtidir.

Bilik – təbiətə, cəmiyyətə, təfəkkürə aid qayda, qanun, qanunauyğunluqlar sistemidir. O bacarıq demək deyil. Dəzgahın necə işə salınması haqda bilik olar, lakin bacarıq olmaya da bilər, həmçinin maşını idarə etmək qaydalarını bilərək sükan arxasında ələcsiz oturub baxmaq da olar. Bacarıqlar təcrübədə biliyi tətbiq etmək üsullarını istifadəyə yiyələnməklə qazanılır. Bilik yalnız fəaliyyəti həyata keçirmək üçün əsas deyil, həm də o, bu fəaliyyətdə özünü göstərir. Yalnız biliklərin üzə çıxarılması və işin icrasında özünü təzahür etdirən zaman fəaliyyət haqqında mülahizə yürütmək olar. Digər tərəfdən bilik fəaliyyət zamanı özünü praktiki olaraq göstərir. Əmək fəaliyyətində bilik təkmilləşir, dərinləşir, konkretləşir və genişlənir.

Bacarıqlar – biliyi özündə ehtiva edir. Onun tətbiqi üçün şərtidir. Müvafiq dəzgahın qurulması, lazım olan işin görülməsi təcrübə bacarıqlardır. Hesablamaların yerinə yetirilməsi, texnologiyaların qurulması və işlənilməsi, məsələlərin həll edilməsi intellektual bacarıqlardır.

Bacarıqlar işin icrasından asılı olaraq müəkkəmməl və keyfiyyətli şəkildə özünü göstərə bilər. Şüurun nəzarəti altında həyata keçirilən bacarıqlar uğurlu olur. Bununla yanaşı, insan fəaliyyətinin tənzimlənməsi və nəzarətini, onun yerinə yetirilməsinin bütün elementlərini heç vaxt dərk etmir. Onun tərkibinə daxil olan ayrı-ayrı əməliyyatlar və üsullar çoxlu təkrarlanmalar nəticəsində avtomatik olaraq şüurun bilavasitə nəzarəti olmadan da yerinə yetirilir, vərdişə çevrilir. İstehsalat təliminin mütəşəkkil prosesinin gedişində usta müəyyən hərəkətlərin yerinə yetirilməsi prosesini təkmilləşdirmək, onların ayrı-ayrı elementlərini vərdişə çevirmək məqsədi ilə çoxlu olaraq təkrarlanmasını xüsusi təşkil edir. İşin icrasının vərdişə çevrilməsi prosesin asan, itkisiz, tez yerinə yetirilməsinə təkan verir. Belə təkrarlanmanın dərəcəsi nə qədər geniş və yüksək olarsa, insan o qədər təcrübəli, ixtisaslaşmış olar, onun ustalıq və əmək məhsuldarlığı da bir o qədər yüksək olar. Ümumilikdə isə deyə bilərik ki, insanın hərəkətləri sonadək eyni

sürətlə olmur, çünki insan hərəkəti şüurun törəməsidir və şüurlu məqsədin nəticəsidir. Ona görə də bacarıq və vərdişlər fəaliyyətə yiyələnmənin göstəricilərinin dərəcəsi olaraq tam və onun hissələri kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Bacarıq və vərdişlər – insanın fəaliyyətindən asılı olaraq bir sıra səviyyələrə bölünür. Belə ki, insanın əmək bacarıq və vərdişləri taktiki əməliyyat və səviyyələrə əsasən nəzərdən keçirilə bilər. Eləcə də, insanın bu əməliyyatları yerinə yetirmək bacarığı kimi başa düşülür. Texnoloji prosesin, texniki tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün əməliyyatlararası keçidlərdən istifadə etmək, müxtəlif iş yerlərinə tez uyğunlaşmaq, istiqamətləri seçmək kimi bacarıqlar bura daxildir. Peşələrə yiyələnmək o qədər də asan başa gəlmir, onun vasitələrini dərk etmək lazımdır. Amerika psixoloqu L.E.İsaacson peşələrə yiyələnmənin: oyanış və fərqudə olmaq, peşələri kəşf etmək və araşdırmaq, qərar vermək, hazırlıq, işə başlamaq, inkişaf kimi mərhələlərini göstərməklə, bilavasitə peşələrə müvəffəqiyyətlə yiyələnmək imkanlarını verə bilmişdir. Bu baxımdan peşə öyrədilməsində istehsalat təlimi ustasının təlim prosesində öyrədici fəaliyyəti olan təlimatlandırma, bu mərhələlərə əməl etmək əsas şərtlərdən biridir. Bununla əlaqədar olaraq istehsalat təlimi prosesində bu komponentlərin dərk edilməsi, ümumi planda onun daha doğru mənimsənilməsi zəruridir. Peşələrə yiyələnmərkən peşəkar usta aşağıdakı təlim komponentlərini dərk etməlidir:

- Proqnozlaşdırma istehsalat təlimi ustasının son məqsədə planlı və məqsədyönlü şəkildə nail olunmasını təmin edir, tədris prosesinin layihələndirilməsi üzrə fəaliyyətini xarakterizə edir. Real təlim prosesində ustanın təlim fəaliyyətinin bu elementi hər şeydən öncə istehsalat təliminin planlaşdırılmasında (perspektiv və cari planlaşdırma) əks olunur. Planlaşdırma tədris-istehsalat işlərinin seçilməsi və onların normaya salınmasından ibarətdir. Usta yeni dərs ilinə, mövzuya, dərslə hazırlaşarkən planlaşdırılan sənədlərin yazılı təlimatlandırılmasının tərtib edilməsini, hazırlanmasını, təlim materiallarını, onların öyrədilməsi metodlarını və fənlərinin seçilməsini planlaşdırır.

Təlim prosesinin proqnozlaşdırılmasına daxildir:

- *tədris emalatxanalarının vaxtında təchiz edilməsi;*

- *alətlərin, tədris prosesinə hazırlanması;*
- *tələbələrin istehsalat təcrübəsinin konkret məzmununun müəyyən edilməsində iştirak etmə;*
- *ustanın tələbələrə öyrədəcəyi əmək fənni və əməliyyatlarının qabaqcadan hazırlanması.*

Təlim prosesinin təşkili tələbələrin idrak və tədris-istehsalat məsələlərinin uğurlu həlli üçün şərait yaradılmasıdır. Tələbələrin öyrədilməsini təşkil etmək və ona rəhbərlik etmək üçün ustanın, həqiqətən də, böyük imkanları vardır. Bu cür nəzarəti təşkil etmək üçün maksimum səmərə verən üsullar seçmək lazımdır. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: istehsalat təliminin tədris və istehsalat vəzifələrinin səmərəli şəkildə uyğunlaşdırılması, şagirdlərin idrak və tədris istehsalat fəallığının daim yüksək səviyyədə olmasına yardım etmək, problemlə situasiya yaratmaq, müşahidə aparmaq, tələbələri düşünməyə daima alışdırmaq və s.

Təlim prosesinin tənzimlənməsi onun təşkili ilə sıx bağlıdır. Bu tələbələrin idrak və təcrübə fəaliyyətinə bilavasitə nəzarət etmək və onu istiqamətləndirmək, təlim prosesinin normal getməsində baş verən maneələri aradan qaldırmaq və qarşısını almaq məqsədilə ona fərdi yanaşmanı həyata keçirməyi tələb edir.

D.E.Super qeyd edirdi ki, peşə inkişafı insanla mühit arasındakı qarşılıqlı təsirin nəticəsi olaraq meydana çıxır və bu təsir davamlı xarakter daşıyır. Ancaq insan hər zaman bu təsirin olduğunu hiss etməyə də bilər. O göstərirdi ki, peşəyə yiyələnmə müəyyən bir ünsiyyət prosesi içində insanla mühitin qarşılıqlı təsiri nəticəsində meydana gələn mənlik şüurunun hər hansı bir peşədə əksini tapması və ifadə olunmasıdır.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, uşaqları peşələrə istiqamətləndirmək üçün peşə sahələri ilə onları tanış etmək zəruridir. Bu zaman onlarda peşəyə yiyələnmək hissini müəyyənləşdirmək olar. Məktəblərdə apardığımız: – Sən hansı peşəni sevirsen? sorğusuna əksər şagird “həkim”, “hüquqşünas” sözlərini bildirmişlər. Buradan belə qənaətə gələ bilərik ki, şagirdlərin peşələrə istiqamətləndirilməsində və onlara nəzarətin gücləndirilməsində aparılan işlər lazımi səviyyədə deyildir. Nəzarət-təlim prosesinin nəzərdə tutulmuş proqramının və onun faktiki yerinə yetirilməsinin tutuşdurulmasından asılıdır. Nəzarət təlimin təşkilinin səmərəliliyini, onun

metod və vasitələrinin dərinliyini, anlaşıqlığını və şüurluluğunu aşkarlamağa imkan verir. Nəzarət təlimatlandırmanın struktur elementi kimi ustanın öyrədici fəaliyyətinə özünənəzarəti həyata keçirir. Tələbələrin təlimatlandırılması, onların idraki və təcrübi fəaliyyətinə səmərəli rəhbərlik və onun idarə edilməsi Ustadan tələb edir ki, bu zaman tələbələrin hansı əqli hərəkətləri yerinə yetirdiyini, bu hərəkətlərin məzmununu, ardıcılığını diqqətlə təhlil etsin, gələcək fəaliyyətində nəzərə alsın.

F.Məmmədov qeyd edirdi ki, texniki-peşə məktəb və liseylərində şagirdlərin seçdikləri peşəyə yiyələnən zaman əldə etdikləri bacarıqlar yalnız o zaman uğurla formalaşa bilər ki, onlar öyrəndiyi hərəkətin əhəmiyyətini başa düşsün, onun məqsədini, məzmununu və yerinə yetirilmə tərzini dəqiq bilsin. Şagird əməyinin bəhrəsini, hərəkətlərinin nəticəsini, onun keyfiyyət və qənaətləndirici xüsusiyyətini, əmək alətlərini, maşınları, aqreqləri, alətləri, qurğuları, əmək prosesini, yəni onun hansı hərəkətlərdən ibarət olduğunu dəqiq təsəvvür etməlidir.

Peşə məktəb və liseylərdə tələbələrin seçdikləri peşəyə yiyələnən zaman əldə etdikləri bacarıqlar, həm də o zaman uğurla formalaşa bilər ki, o, öyrəndiyinin əhəmiyyətini başa düşsün, onun məqsəd və məzmununu dəqiq bilsin. Qeyd olunan biliklər sistemindən əmək hərəkətlərinin yerinə yetirilməsinin məzmunu və tərzləri haqqında təsəvvür, yəni hərəkətin sürəti yaranır ki, sonra tələbələr də bundan istiqamət alaraq təcrübi hərəkətləri yerinə yetirirlər. Təcrübi hərəkətlərin əməli olaraq yerinə yetirilməsinin səmərəliliyi onun dolğunluğundan, möhkəmliyindən və dəqiqliyindən çox asılıdır və əlbəttə ki, buraya bacarıqların formalaşması da daxildir.

Tələbənin göstərəcəyi fəaliyyətin məzmunu və tərzləri haqqında bu cür təsəvvürləri hərəkətin yönəldici əsası adlanır. Tələbələrdə HYƏ yaratmaq ustanın öyrədici fəaliyyətinin mühüm vəzifələrindən biridir. İstehsalat təlimi zamanı təcrübə qazandıqca onlar fəaliyyətlərini sərbəst olaraq təkmilləşdirir və inkişaf etdirirlər. Beləliklə deyə bilərik ki, hərəkətin yönəldici əsasına daxildir: məqsəd – nə etmək, nəyə nail olmaq?, Nəyi öyrənmək?, Hansı vasitələrin köməyi ilə etmək?, Nədən istifadə etmək?, Necə etmək?,

Hansı tələblərə əməl etmək? və s.

F.Məmmədov hərəkətin əsasını aşağıdakı kimi qruplaşdırmışdı:

Birinci növ – hərəkətin yönəldici əsasını həm hərəkətin özü, həm də onun məhsulunun yalnız nümunələri təşkil edir. Bu zaman tələbəyə hərəkəti necə yerinə yetirəcəyi haqda göstəriş verilmir, o, düzgün üsulu özü “sınaq və səhvlər” yolu ilə axtarır. Nəhayət, o, hərəkəti düzgün yerinə yetirməyi öyrənəcək, lakin möhkəm bacarıqlar əmələ gəlməyəcəkdir.

İkinci növ – istiqamətləndirici əsas nəinki hərəkətin nümunələrini, məhsulunu, həm də bu hərəkəti necə yerinə yetirməyin müfəssəl təlimatını da özündə ehtiva edir.

Hərəkətlər “mənim kimi et”, “təlimatda göstəriləndiyi kimi et” prinsipinə əsasən yerinə yetirilir. Bu göstərişlərə ciddi riayət etdikdə təlim prosesi səhvsiz və daha sürətlə gedir, müəllim tərəfindən qabaqcadan nəzərdə tutulmuş şərtlər sonra tələbə tərəfindən təkrar edilir. Bunun əsasında tələbə ilkin materialı təhlil etmək bacarığı əldə edir ki, bu da öz növbəsində hərəkətə keçirilməsinin mümkünlüyünü təmin edir.

Üçüncü növ – burada ön plana konkret şəraitdə hərəkətlərin öyrədilməsi üsulu deyil, daha çox tapşırıqın təhlili, onun yerinə yetirilməsi üçün müvafiq vasitə və üsulların sərbəst axtarışının təmin olunması ortaya çıxır. Hərəkətlər “düşün və özün et” prinsipi ilə yerinə yetirilir.

Dördüncü növ – yönəlmə üzrə təlim çox vaxt sərf etməyi tələb edir. Bununla belə hərəkəti mənimsədikdən sonra tapşırıq birbaşa düzgün və tam yerinə yetirilir.

Tələbə onun üçün yeni olan hərəkətin icrasına başlamazdan əvvəl onda yönəldici əsası formalaşdırmaq zəruridir. Məhz elə bu məqam da çox vaxt ustanın nəzərindən qaçır. Bununla yanaşı, burada hərəkətin “proloqu”nın təşkilində, onun astanasında mühüm pedaqoji məsələnin açarı gizlənir, bu isə tələbələrə hərəkətin səhvsiz yerinə yetirilməsini öyrətmək deməkdir. Son olaraq deyə bilərik ki, peşə və pedaqoji fəaliyyətinin bütün mərhələlərində usta fəaliyyəti zamanı bu mühüm pedaqoji qaydanı rəhbər tutmalıdır. Onu da qeyd edək ki, bugünkü peşə təhsili müəssisələrinin işi və vəzifəsi sadəcə böyüyən nəslə biliklə silahlandırmaq, bu bilikləri bacarığa və vərdişə çevirmək imkanını yaratmaqdan ibarət

deyildir. Bunun üçün də böyüyən nəsli sahib olduqları bilik, qabiliyyət, maraq və meyillər istiqamətində də cəmiyyət üçün faydalı insanlar kimi formalaşdırmaq və eyni zamanda, özlərini istədikləri peşələrdə dəyərli olduqlarını hiss etmələrinə, seçdikləri peşənin sirlərinə daha dərinlən yiyələnmələrinə köməklik göstərmək lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
2. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, 1999.
3. Mehrafov A. Texniki-peşə təhsilinin Azərbaycan milli təhsil sistemində yeri. Bakı, Sənətkar, 2001.
4. Məmmədov F. İlk peşə-ixtisas təhsilində istehsalat təliminin təşkili və metodikası. Bakı, Zərdabi, LTD, 2013.
5. Orucov Z. Peşə təhsilinin intensivləşdirilməsi, pedaqoji texnologiya və modul sistemində. Bakı, Sənətkar, 2002.
6. Ərdəğmuş N. Karyer inkişafı, Kavram və tətbiq. Ankara, 2003.
7. Həsənlı S. Məktəblərdə peşə seçiminə psixoloji rəhbərlik. Bakı, Elm və təhsil, 2014.

L.Gasimova, H.Alizade **Opportunities for the formation and** **implementation of vocational education in** **Azerbaijan**

Summary

In the article, the author provides information about the opportunities to arm the young generation with professional knowledge and skills, to get acquainted with relevant knowledge in this area, and the features of the educational process in the first specialized vocational schools.

Considering the necessity of touching upon the history of development of vocational education in Azerbaijan, the author compared it with today's opportunities.

Л.Гасимова, Х.Ализаде **Возможности формирования и** **внедрения профессионального** **образования в Азербайджане**

Резюме

В статье автор рассматривает возможности вооружения подрастающего поколения профессиональными умениями и навыками, необходимости приобщения их к соответствующим знаниям в этой области, а также рассказывает об особенностях учебного процесса в профессиональных учебных заведениях. Автор посчитал нужным коснуться истории развития профессионального образования в Азербайджане, тем самым сопоставив его с возможностями настоящего времени.